

”Vegenakkeja ja pyöräilyä”

– kyselytutkimus kaupungissa asuvien nuorten ympäristökansalaisuudesta

Mari Pienimäki & Maarit Marttila & Marjukka Colliander

Artikkelissa tutkitaan kaupungissa asuvien alaikäisten nuorten näkemyksiä ympäristöongelmiin vaikuttamisesta kansalaisina. Nuorten ympäristötoimijuutta lähestytään ympäristökansalaisuuden käsitteen avulla yhdistellen toisiinsa Andrew Dobsonin ja Engin F. Isinin kansalaisuuden teorioita sekä ympäristökasvatuksen lähtökohtia. Artikkelin perustuu kyselyyn, joka toteutettiin keväällä 2020 osana tamperelaisille 9.-luokkalaisten järjestettyjen Vaikuta!-päivien ohjelmaa. Kyselyyn vastasi yhteensä hieman alle kaksisataa yhdeksäsluokkalaista. Vastauksia analysoitiin sekä määrällisesti että laadullisesti. Tulosten mukaan valtaosa vastaajista pitää ympäristöongelmia tämän hetken suurimpana haasteena. Nuorten ympäristöstä kokema huoli ei silti läpäise heidän arkeaan. Puolet kyselyyn vastanneista nuorista on kiinnostunut osallistumaan ongelmien ratkaisemiseen, mutta he kokevat, että heiltä puuttuu tietoa vaikuttamisen mahdollisuuksista ja keinoista. Tästä huolimatta nuoret keksivät lukuisia keinoja, kun heitä pyydettiin ”yllyttämään” toisia ihmisiä ympäristötekoihin. Tuloksen tulkitaan kertovan siitä, että nuoret eivät tunnista ei-virallispoliittisia kansalaisuuden tekoja vaikuttamiseksi. Alaikäisten kaupunkilaisnuorten ympäristökansalaisuus näyttää merkitsevän ennen kaikkea vaikuttamista yksityisessä elämänpiirissä, yhtäältä omiin elämäntapavalintoihin ja toisaalta lähellä oleviin ihmisiin. Artikkelissa ehdotetaan ympäristökansalaisuuskasvatuksen monipuolistamista perusopetuksessa.

Avainsanat: nuoret, ympäristökansalaisuus, ympäristöongelmat, ympäristökasvatus, vaikuttaminen

Ruotsalaisen ympäristöaktivistin Greta Thunbergin esimerkin innostamana myös suomalaisnuoret ovat viime aikoina osallistuneet aktiivisesti ilmastonmuutoksen vastaiseen taisteluun muun muassa koululakoin ja mielenosoituksin. Pieni joukko nuoria keskustelee ilmastonmuutoksesta aktiivisesti myös sosiaalisessa mediassa, esimerkiksi Twitterissä (Paloniitty 2020). Nuorten kiinnostus ilmastopolitiikkaan ja siihen vaikuttamiseen on ollut huomiota herättävää suhteessa aiempien vuosien julkiseen keskusteluun, jossa nuoria on moitittu passiivisiksi yhteiskunnallisiksi osallistujiksi (esim. Lepola & Kokko 2015; Siurala 2015). Nuorten ilmastohuoli on huomattu myös monissa tutkimuksissa. Esimerkiksi vuoden 2018 Nuorisobarometrin mukaan nuorten huoli ilmastonmuutoksesta on lähes kaksinkertaistunut vuoteen 2006 verrattuna (Myllyniemi & Kiilakoski 2019). Samalla nuorten kiinnostus yhteiskunnalliseen vaikuttamiseen ja poliittiseen toimintaan on lisääntynyt. Vuoden 2018 Nuorisobarometrissa 61 % 15–29-vuotiaista nuorisista ilmoitti olevansa joko erittäin tai jonkin verran kiinnostunut politiikasta. Kiinnostus ja poliittinen aktiivisuus ovat lisääntyneet erityisesti alle 20-vuotiaiden keskuudessa. (Mt., 19–20, 27.)

Eriytyisen kiinnostavaa on ollut seurata alaikäisten, viralliselta asemaltaan vielä vajaa-
valtaisiksi kansalaisiksi asemoituvien nuorten poliittista aktivoitumista. Alaikäisten nuorten toiminta on herättänyt kysymään, miten heidän kansalaisuuttaan pitäisi lähestyä ja ymmärtää. Millaisia mahdollisuuksia heillä on vaikuttaa tärkeiksi katsomiinsa yhteiskunnallisiin ongelmiin, esimerkiksi ilmasto- ja ympäristökysymyksiin, ja miten he itse jäsentävät omaa toimijuuttaan? Tartumme artikkeleissa näihin kysymyksiin kiinnittäen erityistä huomiota siihen, miten kaupungissa asuvat nuoret suhtautuvat ympäristöongelmiin ja

niihin vaikuttamiseen. Selvitämme, millaisia vaikuttamisen keinoja kaupunkilaisnuoret tuntevat ja millaisilla tavoilla he voisivat ja haluaisivat itse vaikuttaa ympäristöasioihin. Selvitämme näitä kysymyksiä pitäen mielessä, että esimerkiksi vuoden 2017 Nuorisobarometrin mukaan nuoret kokevat oppivansa heikosti yhteiskunnallisia vaikuttamisen keinoja koulussa ja sen ulkopuolella (Tenojoki & Rantala & Löfsström 2018).

Lähestymme alaikäisten nuorten ympäristövaikuttamista Andrew Dobsonin (2003) ja Engin F. Isinin (2009) kansalaisuuden erilaisia muotoja erittelevien teorioiden kautta. Dobsonin tavoin erotamme ympäristökansalaisuuden ja ekologisen kansalaisuuden käsitteet pohtien erityisesti jälkimmäisen käsitteen avaamia mahdollisuuksia hahmottaa alaikäisten nuorten osallistumista. Isiniltä lainaamme ajatusta kansalaisuudesta arkeen sijoittuvina ei-institutionalisoituneina tekoina. Nojaamme kuitenkin suomalaisessa tutkimuskeskustelussa ja ympäristökasvatuksessa jo vakiintuneeseen ympäristökansalaisuuden käsitteeseen, jota lähestymme laajan politiikkatulokunnan (Rytioja & Kallio 2019) sekä Dobsonilta ja Isiniltä omaksuttujen ideoiden kautta. Sisällytämme ympäristökansalaisuuden käsitteeseen niin ikään ajatuksen laajasta ympäristönäkemyksestä, joka korostaa vahvan luontosuhteen merkitystä ympäristökansalaisuuden kehittymiselle.

Monissa tutkimuksissa on havaittu, että varhaislapsuudessa tapahtuva omaehtoisen luonnossa oleminen lisää myöhempää kiinnostusta toimia ympäristökansalaisina (esim. Asah ym. 2018; Chawla 2018; Wells & Lekies 2012). Omakohtainen ja läheinen suhde luontoon luovat halua kantaa vastuuta ja huolehtia siitä. Kun ympäristösuhde kehittyy, kasvaa motivaatio tehdä kestäviä elämäntapoihin liittyviä valintoja ja vaikuttaa myös poliittisesti. (Huttunen ym. 2019.) Kaupungissa asuvilla lapsilla ja nuorilla on kuitenkin

kin vähemmän mahdollisuuksia viettää aikaa luonnossa maaseudun nuoriin verrattuna. Olemme artikkelissa kiinnostuneita kaupunkilaisnuorten ympäristösuhteesta, eritoten heidän halustaan ja keinoistaan vaikuttaa ympäristöongelmiin. Meitä inspiroi niin ikään ympäristökasvatuksesta käyty viimeaikainen keskustelu (Aarnio-Linnanvuori 2018; Nukari 2021; Pihkala 2021; Värri 2018).

Artikkelin empiirinen aineisto on kerätty Tampereella keväällä 2020 neljän koulun 9.-luokkalaisille järjestettyjen toiminnallisten Vaikuta!-päivien yhteydessä (Nuorten Suomi 2021). Vaikuta!-teemapäivä on pelillisiä menetelmiä hyödyntävä tapahtumakonsepti, jonka tavoitteena on innostaa ja kannustaa nuoria vaikuttamiseen. Tampereella vuonna 2020 virtuaalisesti toteutetuille Vaikuta!-päiville osallistui yhteensä noin kolmesataa yhdeksäsluokkalaista. Artikkelissa analysoidaan teemapäivien aikana tehdyn kyselytutkimuksen vastauksia. Kyselyyn vastasi kysymyksestä riippuen 124–184 nuorta. Vastauksia analysoitiin sekä määrällisesti (monivalintakysymykset) että laadullisesti sisällönanalyysia hyödyntäen (avoimet kysymykset).

Artikkelin tavoitteena on tuottaa uutta tietoa nuorten ympäristökansalaisuutta käsittelevään tutkimukseen sekä nuoriso-, ympäristö- ja koulutuspoliittiseen keskusteluun. Selvittämällä kaupungissa asuvien nuorten kiinnostusta ja tapoja vaikuttaa ympäristöasioihin tuotamme opettajia ja koulua hyödyttävää tietoa siitä, millaista tukea nuoret tarvitsevat kasvaakseen yhteiskunnallisesti aktiivisiksi kansalaisiksi ja ympäristövaikuttajiksi. Nuorten kiinnostusta vaikuttamiseen on tärkeää vahvistaa, sillä myönteisten vaikuttamiskokemusten voidaan olettaa edistävän heidän ympäristökansalaisuuttaan, kuten myös muita kansalaistaitoja (Koskinen 2010).

Teoreettisia lähtökohtia – nuorten herkistyminen ympäristökansalaisiksi

Ympäristökasvatusta koskevissa keskusteluissa on esiintynyt idea erityisestä ympäristöön liittyvästä kansalaisuudesta ainakin puolen vuosisadan ajan. UNESCO:n Tbilisin julistus vuodelta 1977 on ympäristökasvatuksen perustavimpia dokumentteja, jossa Schildin (2016, 19) mukaan kuvaillaan käytännössä myös ympäristökansalaisuuden sisältöä. Julistuksessa ympäristökasvatuksen tavoitteiksi mainitaan muun muassa ympäristön tilan valpas tarkkailu, luonnon suojelemiseksi tarvittavien tietojen ja taitojen tarjoaminen sekä uusien ympäristöystävällisten toimintatapojen kehittäminen. Itse ympäristökansalaisuuden käsitteen synty voidaan paikantaa 1990-luvun alkuun, jolloin se mainittiin esimerkiksi YK:n ympäristöohjelmassa. Laajemmin käsitettä on alettu käyttää kuitenkin vasta 2000-luvulla. (Esim. Huttunen ym. 2019; Åkerman 2014.)

Ympäristökansalaisuuden käsitettä on lähestytty etenkin oikeuksien ja velvollisuuksien näkökulmasta samaan tapaan kuin muussa kansalaisuutta koskevassa kirjallisuudessa, jossa on erotettu toisistaan liberalistinen ja republikanistinen (*civic republican*) teoria-perinne (Schild 2016, 21). Liberalistisessa ajattelussa painotetaan yksilön oikeuksia (esimerkiksi puhtaaseen ilmaan ja veteen), republikanistisessa kansalaisuudessa puolestaan korostetaan yksilön velvollisuuksia ja hyveellisyyttä toimia yhteiseksi (ympäristön) hyväksi. Liberalistisessa näkemyksessä kansalaisuus määrittyy näin lähinnä passiiviseksi oikeuksien vaalimiseksi tai valvomiseksi, kun taas republikanistisessa perinteessä nousee esiin yksilöiden vastuu ja aktiivinen toiminta. (Esim. Dobson 2003; Gabrielson 2008; Schild 2016; Vihersalo 2017.)

Ympäristökansalaisuuden käsitettä on kuitenkin tarkasteltu harvoin suhteessa alaikäisiin nuoriin (vrt. Dimick 2015; Koskinen 2010). Liberalistinen perinne ei helposti tai vu alaikäisten ympäristökansalaisuuden hahmottamiseen, koska heillä on vain rajalliset mahdollisuudet vaatia ja valvoa oikeuksiaan. Alaikäisillä nuorilla ei ole oikeutta osallistua moniin virallispoliittisiin käytäntöihin, esimerkiksi tehdä kansalaisaloitteita tai äänestää valtiollisissa ja kuntavaaleissa (Rytioja & Kallio 2018). Näin liberalistinen kansalaisuus jättää avoimeksi, millaisia keinoja nuorille jää vaikuttaa ympäristöasioihin tilanteessa, jossa ilmastonmuutos ja monet muut globaalit ympäristöongelmat määrittävät vahvasti heidän tulevaisuuttaan.

Ympäristö- ja ekologisen kansalaisuuden teoretisointiin syventynyt Dobson (2003) kritisoi perinteisiä kansalaisuusteorioita siitä, että ne eivät anna tilaa ympäristöä koskevalle aktiiviselle toimijuudelle. Ongelmana on esimerkiksi se, että perinteinen tapa lähestyä kansalaisuutta asemana ja yhteisön jäsenyytenä on sitoutunut valtiokeskeiseen ajatteluun, kun monet ympäristöongelmat, kuten ilmastomuutos ja luonnon monimuotoisuuden väheneminen, ovat valtioiden rajat ylittäviä globaaleja kysymyksiä. Dobson (mt., 35) ehdottaa, että ympäristöä koskeva kansalaisuus ajateltaisiin perinteisistä näkemyksistä poiketen ylijarjaisena kosmopoliittisuutena. Tämä näkemys avaa uusia mahdollisuuksia jäsentää alaikäisten nuorten ympäristökansalaisuutta. Tänä päivänä erilaiset mediateknologiat ja -areenat tarjoavat nuorille helposti käytettävän globaalien toimien ympäristön puolesta, ja ne myös tuovat ympäristöongelmat lähelle heidän arkeaan, toisin kuin aiempien vuosikymmenten perinteinen joukkotiedotus. Artikkelissa olemmekin kiinnostuneita siitä, miten alaikäiset nuoret hahmottavat ympäristöongelmat omassa arjessaan, kun lisäksi otetaan huomioon se, että yksilöpsykologisten

kehitysteorioiden mukaan ihmisen abstrakti ajattelukyky ja ilmiöiden monitahoinen hahmottaminen kehittyvät ja muuntuvat läpi nuoruuden (Kuusinen & Korhokangas 1995).

Dobson (2003, 5, 51) esittää, että siinä missä kansalaisuuden on perinteisesti ajateltu kuuluvan julkisen piiriin, ekologisen politiikan huomioiva kansalaisuus sijoittuu niin julkiseen kuin yksityiseen sfääriin. Julkisen poliittisen toiminnan lisäksi kyse on siis myös yksityisestä toiminnasta ympäristön puolesta esimerkiksi omien elämäntapavalintojen kautta. (Myös Koskinen 2010, 19; Åkerman 2014, 18.) Kun nuoruudessa jäsennetään suhdetta toisiin ihmisiin ja ympäröivään yhteiskuntaan, mukaan lukien yksityiseen ja julkiseen (esim. Pienimäki & Kotilainen 2018), nuorten ympäristökansalaisuudessa on kiinnostavaa myös se, miten he näkevät ja rajaavat oman vaikuttamisen areenansa.

Dobson (2003, 89) erottaa teoriassaan ympäristö- ja ekologisen kansalaisuuden. Ympäristökansalaisuuden hän sijoittaa samalle jatkumolle liberalistisen perinteen kanssa, jolle on keskeistä ajatus ympäristöoikeuksista ja luonnonvarojen reilusta jakamisesta valtion sisällä. Lisäksi liberalistisesti orientoitunut ympäristökansalaisuus painottaa toimintaa julkisella areenalla. (Ks. myös Gabrielson 2008.) Ekologinen kansalaisuus nojaa sen sijaan vahvemmin republikanistiseen perinteeseen, vaikka ei kokonaan palaudu siihen. Dobsonin (2003, 89) mukaan ekologinen kansalaisuus on valtioiden rajoihin sitoutumattomasti aktiivista toimintaa ympäristön hyväksi, ja se sijoittuu sekä julkisen että yksityisen piiriin. Se voi merkitä esimerkiksi osallistumista kansainväliseen ilmastokeskusteluun sosiaalisessa mediassa, mutta samalla kyse on myös itsen näkemisestä osana laajempaa ekologista yhteisöä.

Kun Dobsonin ekologisen kansalaisuuden käsite ymmärretään laajan politiikkatulkinnan

kautta, osallistumiseksi voidaan nähdä myös järjestötoiminta, itseorganisoituvat kansanliikkeet ja monenlainen julkinen mielipiteiden ilmaisu (Rytioja & Kallio 2018, 10). Näin voidaan lähestyä myös alaikäisten nuorten ympäristövaikuttamista: vaikka nuoret jäävät virallispoliittisten käytäntöjen ulkopuolelle (mt.), he voivat vaikuttaa ympäristöasioihin monilla muilla areenoilla ja tavoilla. Myös Isinin (2009) kansalaisuutta koskeva teoreetisointi istuu hyvin laajaan politiikatulkintaan (Kallio 2019, 167). Nuorten ympäristökansalaisuuden ymmärtämisen kannalta Isinin ajattelussa kiinnostavaa on erityisesti käsitys eletystä kansalaisuudesta, jossa voidaan erottaa kansalaisuuden käytännöt (*practices*) ja teot (*acts of citizenship*). Edellisellä Isin viittaa pääosin lakisäateisiin käytäntöihin kuten vaaleissa äänestämiseen. Kallio (mt., 168) selittää, että kansalaisuuden käytännöt voivat merkitä myös ”julkishallinnon asettamia, institutionalisoituneita, järjestäytymiseen perustuvia tai suoran demokratian mahdollistavia käytäntöjä”, kuten kuulemistilaisuuksia, kansalaisadresseja ja mielenilmauksia. Kansalaisuuden teot eivät sitä vastoin kuulu institutionalisointuneeseen eli virallispoliittiseen toimintaan, eivätkä ne noudata vakiintuneita vaikuttamisen muotoja. Isinin (2009, 378–379) mukaan kansalaisuuden teot ovat ihmisen intentionaalista toimintaa, joka kumpuaa päätöksestä toimia ja halusta tulla kuulluksi. Kansalaisuuden politisoituneita tekoja voivat olla vaikkapa graffitit, valtavirrasta poikkeava pukeutuminen tai vaihtoehtoiset elämäntavat (Kallio 2019, 169). Kansalaisuuden teot tarjoavat alaikäisille monenlaisia ympäristöön vaikuttamisen keinoja.

Koskinen (2010, 18) mukaan kansainvälisessä ympäristöpolitiikan keskustelussa ympäristö- ja ekologinen kansalaisuus ymmärretään käytännössä usein varsin samankaltaisina käsitteinä (myös Viherhalo 2017, 344). Kotimaisessa tutkimuskirjallisuudessa ympäristö-

kansalaisuuden termiä käytetään sen sijaan usein Dobsonin määrittelemän ekologisen kansalaisuuden merkityksessä (esim. Aarnio-Linnanvuori 2018; Koskinen mt.; Åkerman 2014). Koskinen (mt., 18) esittää, että ympäristökasvatuksen kontekstissa on loogista puhua nimenomaan ympäristökansalaisuudesta. Hänen mukaansa ympäristökasvatusteorioissa ympäristö käsitetään laajasti niin, että se pitää sisällään luonnon ja erämaan lisäksi myös kaupunkiluonnon (myös Aarnio-Linnanvuori 2018, 16). Tässä artikkelissa seuraamme tätä näkemystä nojaten ajatukseen laajan ympäristönäkemyksen mukaisesta ympäristökansalaisuudesta. Ympäristökasvatuksen viitekehityksessä ympäristökansalaisuus viittaa yksilön suhteeseen ympäristöön ja luontoon. Etenkin vahvalla luontoyhteydellä on todettu olevan yhteys aktiiviseksi ympäristötoimijaksi kasvamiseen (esim. Cantell & Aarnio-Linnanvuori & Tani 2020, 59–85).

Laajan ympäristönäkemyksen kautta määritetty ympäristökansalaisuus sopii artikkelin kontekstiin, koska olemme kiinnostuneita siitä, miten kaupungissa asuvat nuoret jäsentävät omaa suhdettaan ympäristöön. Vaikka ympäristökansalaisuuden käsitteeseen liitetään usein myös kestävän kehityksen, kulutuksen ja elämäntapojen kaltaisia teemoja, emme puhu tässä yhteydessä kestävästä kansalaisuudesta (Barry 2006; Gabrielson 2008), vaan kohdistamme analyttisen huomiomme kaupunkilaisnuorten ympäristösuhteeseen ja ympäristöön liittyvään toimintaan. Käsitämme alaikäisten nuorten ympäristökansalaisuuden aktiivisena ja osallistuvana vastuullisena toimintana, jonka perustana on heidän arkinen suhteensa ympäristöön (myös Aarnio-Linnanvuori 2018; Koskinen 2010). Nuorten ympäristövastuullinen toiminta voi olla sekä julkista että yksityistä, mutta sen painopiste on enemmän ei-virallispoliittisissa kansalaisuuden teoissa kuin kansalaisuuden käytäntöihin osallistumisessa.

Jotta nuorilla olisi edellytyksiä toimia aktiivisina ympäristökansalaisina, he tarvitsevat tietoa ympäristöongelmista ja siitä, miten niihin voi vaikuttaa yhteiskunnassa (ks. Kallio 2019, 169). Tarkastelemme alaikäisten nuorten herkistymistä ympäristökansalaisiksi eli sitä, miten nuoret hahmottavat ympäristöongelmia ja ovatko he kiinnostuneita toimimaan niiden ratkaisemiseksi – ja jos ovat, niin millä tavoin. Selvitämme myös, millaiset vaikutuskeinot nuoret näkevät itselleen mahdollisina yksityisillä ja julkisilla areenoilla. Huomiomme kohdistuu ennen kaikkea siihen, millaisia eletyn kansalaisuuden käytäntöjen ja tekojen mahdollisuuksia nuoret näkevät omassa arjessaan. Sen sijaan jätämme tarkastelun ulkopuolelle, toteuttavatko he tällaista ympäristökansalaisuutta käytännössä.

Tutkimuksen aineisto ja menetelmät

Tutkimus on osa Tampereen yliopistossa toteutettavaa monitieteistä *NYT! Ahdistuksesta nuorten ympäristöpoliittiseen toimijuuteen*-hanketta (2020–2023), joka tutkii alaikäisten nuorten ympäristöajattelua, luontosuhdetta ja ympäristöpoliittisen toimijuuden mahdollisuuksia, kanavia ja esteitä medioituneessa yhteiskunnassa. Tässä artikkelissa keskitytään 15–16-vuotiaiden kaupungissa asuvien nuorten näkemyksiin mahdollisuuksistaan toimia ympäristökansalaisina. Artikkelin pohjautuu aineistoon, joka kerättiin keväällä 2020 Tampereen kaupungin nuorisopalveluiden neljässä yläkoulussa järjestämien Vaikuta!-päivien yhteydessä. Vaikuta!-päivä on muutaman tunnin mittainen koulussa tai oppilaitoksessa toteutettava tapahtuma, johon osallistuu koko ikäluokka tai opiskelijaryhmä. Vaikuta!-päivä tarjoaa nuorille tietoa yhteiskunnallisesta vaikuttamisesta, auttaa nuoria tunnistamaan

omat vaikutusmahdollisuutensa ja rohkaisee heitä osallistumaan ja vaikuttamaan. Tapahtuma rakentuu Seppo.io-oppimislustalla mobiilisti pelattavan Vaikuta!-pelin ympärille. Peliä pelataan ryhmissä, ja se koostuu erilaisista tehtävistä, luovista työpajoista ja kyselyistä, joihin osallistumalla ryhmät keräävät pisteitä. (Nuorten Suomi 2021.) Koronapandemian takia kevään 2020 Vaikuta!-päivät toteutettiin kokonaan verkossa, ja oppilaat pelasivat sitä yksin kotonaan. Oppilaat vastasivat NYT!-tutkijoiden laatimaan kyselyyn osana Vaikuta!-päivän peliä.

Tapahtumaan osallistuneista kouluista yksi sijaitsee Tampereen keskustassa ja kolme lähioissa. Kaikkien koulujen lähellä on järviä, puistoja ja kaupunkimetsiä. Kyselyn eri osiin vastasi kysymyksestä riippuen 124–184 oppilasta. Kysely koostui avoimista kysymyksistä ja tehtävistä sekä monivalintakysymyksistä, joista osa toteutettiin erillisellä Forms-lomakkeella. Forms-osakyselyssä tiedusteltiin myös joitakin taustatietoja, joita kertoi 160 oppilasta. Vastaaajista 56 % ilmoitti olevansa tyttöjä, 36 % poikia, 2,5 % valitsi vaihtoehdon ”muu”, ja 5 % ei halunnut kertoa sukupuoltaan. Taustatietona selvitimme lisäksi nuorten ympäristösuhdetta. Valtaosalla vastaajista on myönteinen ja läheinen suhde luontoon. Lähes kaikki vastasivat viihtyvänsä luonnossa tai haluavansa viettää siellä enemmän aikaa. Kaksi kolmasosa vastaajista mainitsi lempipaikkansa sijaitsevan luontoympäristössä (esim. vesialueella, puistossa, metsässä). Myös kaupunkialueella sijaitseva ulkoliikuntapaikka tuotiin monissa vastauksissa esiin omana lempipaikkana.

Analysoimme artikkelissa vastauksia kysymyksiin, joissa tiedustelimme nuorten ajatuksia ja suhtautumista ympäristöongelmiin (K1, monivalinta) ja ympäristöongelmista ensimmäisenä mieleen tulevia sanoja (K2, avoin). Erittelemme myös nuorten tärkeimpinä pitämiään keinoja ratkaista ympäristöongelmia (K3, monivalinta) sekä heidän kiinnostustaan

vaikuttaa ongelmien ehkäisemiseen tai ratkaisemiseen (K4, monivalinta). Tiedustelimme niin ikään nuorten ideoita siitä, miten toisiin ihmisiin voi vaikuttaa, jotta he toimisivat ympäristön hyväksi (K5, avoin). Koska vaikuttamisen käsite on monille nuorille vieras, emme puhuneet tässä yhteydessä eksplisiittisesti vaikuttamisesta, vaan pyysimme vastaajia keksimään keinoja ”yllyttää toisia ihmisiä ympäristötekoihin”.

Monivalintakysymysten (K1, K3, K4) analyysi pohjautuu suorien jakaumien ja ristiintaulukoinnin tarkasteluihin, joiden tuloksia vertaamme sekä keskenään että avoimiin kysymyksiin peilaten. Avokysymysten (K2, K5) analyysissa hyödynsimme sisällönanalyysia, koska tavoitteena oli saada kiinni nuorten ympäristöongelmille ja niihin vaikuttamiselle antamista merkityksistä (Tuomi & Sarajärvi 2002, 95–100). Luokittelimme vastaajille mieleen tulleita sanoja (K2) aluksi aineistolähtöisesti erottaen toisistaan vastauksissa mainitut ympäristöongelmat (esim. saaste; substantiivi-ilmaisut), niihin liittyvät kokemukset, tunteet ja aistimukset (esim. saastunut; adjektiivi-ilmaisut) sekä näitä tuottava toiminta (esim. saastuttaa/saastuttaminen; verbimuotoiset ilmaisut). Tällä pyrimme tavoittamaan nuorten ajatuksia ja tuntemuksia ympäristöön liittyvästä toimijuudesta. Toteutimme sanoista myös teemallisen luokittelun, jolloin esimerkiksi sanat saaste ja saastuttaa/saastuttaminen sijoittuivat samaan luokkaan. Temaattisen luokittelun avulla jäsensimme, millaisiin aiheisiin ja ongelmiin nuorten arkinen ympäristöajattelu kiinnittyy.

Analysoimme aineistolähtöisen sisällönanalyysin avulla myös yllytystehtävän (K5) vastauksia. Ensimmäiseksi luokittelimme niitä esimerkiksi ympäristöongelmia (seuraukset), vaikutuskeinoja (toiminta) ja vaikuttamisen areenoja (konteksti). Toisessa vaiheessa syvensimme tulkintaa peilaamalla sisällönanalyysin tuloksia nuorten ympäristöajattelua

ja -kansalaisuutta koskevaan teoreettiseen kirjallisuuteen. Tarkastelimme vastauksissa mainittujen vaikutuskeinojen sijoittumista yksityisen ja julkisen piiriin (Dobson 2003, 2007) sekä luokittelimme ne kansalaisuuden käytännöiksi tai teoiksi (Isin 2009; Kallio 2019). Lisäksi ristiintaulukoimme joitakin tuloksia nuorten ympäristösuhdetta määrittäviin taustakysymyksiin.

Kyselytutkimukseen osallistuneilta kouluilta pyydettiin ja haettiin tutkimusluvut. Nuoria ja heidän huoltajiaan informoitiin koulujen Wilma-järjestelmän kautta tutkimuksen tarkoituksesta ja siihen osallistumisen vapaaehtoisuudesta. Nuorilla oli mahdollisuus kieltäytyä tutkimukseen osallistumisesta ja silti osallistua Vaikuta!-päiville. Lisäksi heitä informoitiin muun muassa aineistonkeruun tavoista ja aineiston tietoturvasäilytyksestä sekä tulosten julkaisemisesta ilman yksilöiviä tunnisteita. Nuoret vastasivat kyselyihin nimimerkkiä käyttäen.

Ympäristöongelmien tiedostaminen ja niihin suhtautuminen

Tiedustelimme Vaikuta!-päivän kyselyssä nuorten suhtautumista ympäristöongelmiin monivalintakysymyksellä (K1, kuvio 1). Vastaukset osoittavat nuorten olevan huolissaan ympäristöongelmista, mikä on havaittu myös monissa muissa tutkimuksissa (esim. Myllyniemi & Kiilakoski 2019). Vastaajista yli kaksi kolmasosaa ajattelee, että ”Nuorten on toimittava ympäristöongelmien ratkaisemiseksi”. Sen sijaan vastausvaihtoehdon ”Nuorten ei tarvitse osallistua ympäristöongelmien ratkaisemiseen” valitsi vain muutama vastaaja. Lisäksi lähes kaksi kolmasosa ajattelee, että ”Ympäristöongelmat ovat aikamme suurin ongelma”. Toisaalta lähes joka viides vastaaja

ei ajattele ympäristöongelmia lainkaan. Silti vain harvojen mielestä ympäristöongelmien merkitystä liioitellaan.

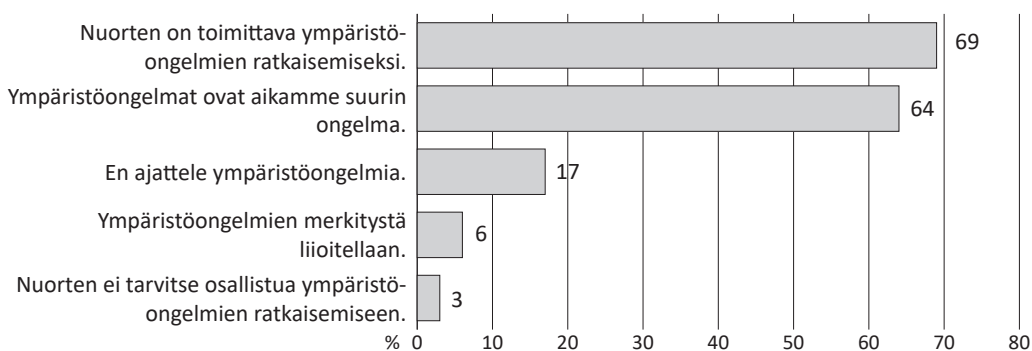
Saadaksemme paremmin kiinni nuorten ajatuksista ja tuntemuksista tiedustelimme myös, mitkä kolme sanaa tulevat heille ensimmäisenä mieleen ympäristöongelmista (K2). Suurin osa vastaajista löysi vaivattomasti pyydetyt kolme sanaa, joskin osa heistä kirjoitti esimerkiksi sanapareja (esim. savuttava tehdas, luonto tuhoutuu, likainen meri). Todennäköisesti kysymyksemme johdattelemana puolet vastaajista mainitsi ensimmäiseksi mieleen tulevina sanoina ongelmia kuten saaste, päästö ja tuho. Kiinnostava havainto on, että monet mainitsivat myös sanoja, joiden merkitys viittaa kokemuksiin, tunteisiin ja aistimuksiin sekä toimintaan. Kokemussanojen luokassa toistuvat eritoten sanat suru (N=7), ahdistus (N=6), välinpitämättömyys (N=5) ja sotkuisuus (N=5). Koska luetellut sanat ovat irrallisia ilman kontekstia, on vaikea sanoa, viittaavatko nuoret niillä omiin vai toisten ihmisten kokemuksiin. Tässä luokassa esiintyy vain yksi positiivisen konnotaation omaava sana, rauha (N=1).

Toimintaa kuvaavien sanojen lähiluku paljastaa, että ne liittyvät pääosin ongelmal-

liseen toimintaan, esimerkiksi roskaamiseen. Toisaalta sanoista (esim. kulutus) ei voi aina päätellä, viittaavatko ne ongelmia aiheuttavaan vai ehkäisevään toimintaan. Vain muutammat sanat tuntuisivat viittaavan ensisijaisesti ongelmien ehkäisemiseen tai ratkaisemiseen (esim. ”älä roskaa!”, kierrätys, koululakot). Tämä havainto herättää kysymään, missä määrin yläkouluikäiset nuoret ovat herkistyneet ympäristöongelmille siitä näkökulmasta, mitä niille on mahdollista tehdä.

Analysoimme vastaajien mainitsemia, ensimmäisenä mieleen tulleita sanoja myös luokittelemalla niitä aiheiden perusteella (taulukko 1). Listan kärjessä on kaksi muista selvästi erottuvaa aihetta, saaste (n=68) ja roska (N=40), jotka kattavat määrällisesti lähes puolet kaikista taulukon sanoista ja 24 % koko sanoja luokittelevan aineiston sanoista. Tulosta voi selittää se, että yläkoulun oppikirjoissa ympäristövastuusta puhuttaessa pääpaino on jätteiden lajittelussa, kierrätyksessä ja kulutusvalinnoissa (Aarnio-Linnavuori 2018, 76–77). Lisäksi monissa kouluissa järjestetään roskienkeräystalkoita, joten roskaamiseen liittyvät aiheet tulevat nuorille todennäköisesti mieleen helposti. Kolmanneksi yleisimpänä aiheena luokitte-

Mitä ajattelet ympäristöongelmista? Valitse 1–2 osuvinta kohtaa.

Kuvio 1. Vaikuta!-päivään 2020 osallistuneiden yhdeksäsluokkalaisten ajatuksia ympäristöongelmista (% vastanneista, N=160).

lussa nousi esiin ilmasto. Myös se on nuorille tuttu aihe jo siksi, että ilmastonmuutoksesta puhutaan paljon medioissa.

Taulukko 1. Vaikuta!-päivään osallistuneiden 9.-luokkalaisten (N=160) eniten mainitsemat ympäristöongelmiin liittyvät aiheet (taulukko sisältää 254/446 mainintaa).

Kysymykseen "Mitä tulee ensimmäisenä mieleen ympäristöongelmista?" Nuorten kymmenen eniten mainitsemaa aihetta	Mainintojen määrä
Saaste	68
Roska	40
Ilmasto	34
Tunne	22
Muovi	17
Teollisuus	16
Ihminen	13
Eläimet	12
Liikenne	12
Vesi	10
Äkillinen luonnonkatastrofi	10

Selvitimme myös nuorten näkemyksiä mahdollisuuksista vaikuttaa ympäristökysymyksiin kansalaisina. Tämä tehtiin kysymällä, millaisin keinoin vastaajat yllyttäisivät toisia ihmisiä tekemään ympäristötekoja. Luokitelimme vastaukset erittelemällä, millaisia ympäristöongelmia niistä nousee esiin (taulukko 2). Eniten mainintoja sai ilmastonmuutos, joka on myös muiden tutkimusten mukaan suomalaisnuorten suurin tulevaisuuden huolenaihe (Pekkarinen & Myllyniemi 2019). Ilmastonmuutoksen jälkeen mainittiin yleisimmin ongelmia, joihin alaikäisten nuorten on melko helposti mahdollista vaikuttaa omassa arjessaan (esim. jätteet, ruokatavat, moottoriliikenne, tavaroiden kulutus). Vain muutamissa vastauksissa mainittiin veden- ja

energiankulutuksen kaltaisia aiheita, joihin alaikäiset nuoret todennäköisesti harvemmin kiinnittävät arjessaan huomiota.

Taulukko 2. Vaikuta!-päivään osallistuneiden 9.-luokkalaisten (N=171) eniten mainitsemat ympäristöongelmat, joihin he keksivät vaikutuskeinoja.

Kehotuksessa "Yllytä toisia ihmisiä ympäristötekoihin!" Nuorten kymmenen eniten mainitsemaa ympäristöongelmaa	Mainintojen määrä
Ilmastonmuutos	46
Jäte	30
Ruoka	29
Moottoriliikenne	23
Tavaroiden kulutus	12
Teollisuus	11
Epäekologiset elämäntavat	9
Luonnon hyväksikäyttö	7
Vedenkulutus	3
Energiankulutus	3

Kun taulukoita 1 ja 2 peilataan toisiinsa, ne avaavat erilaisia näkymiä nuorten kokeuksiin ja ajatuksiin ympäristöongelmista. Taulukko 1 kertoo siitä, millaisia välittömiä mielleyhtymiä ympäristöongelmat sanana tuottavat nuorille. Taulukon 2 informaatio ympäristötekoihin yllyttämisen keinoista johdattelee puolestaan siihen, miten nuoret arvioivat ja arvottavat ympäristöongelmiin kytkeytyvää toimijuutta. Koska Vaikuta!-pelin pelaamiseen käytettävissä ollut aika oli rajallinen, vaikutuskeinot oli keksittävä nopeasti. Näin nuoret joutuivat ideoimaan keinoja ja samalla assosioimaan niihin ympäristöongelmia, jotka tulivat heille ensimmäisenä mieleen (ongelmia, joihin voidaan vastata nuorten keksimillä yllytyskeinoilla). Ennakolta voitaisiin olettaa, että nopeasti kek-

sityt ympäristöongelmat (taulukko 2) olisivat samansuuntaisia aiemmin kysytyjen, ensimmäisenä mieleen tulleiden sanojen kanssa. Näin ei kuitenkaan ole, eivätkä taulukot 1 ja 2 korreloi suoraan keskenään. Tulkitsemme tätä havaintoa niin, että yllytystehtävässä mainitut ympäristöongelmat saattavat olla sellaisia, joihin nuoret haluaisivat itse vaikuttaa tai joihin he kokevat toisten voivan vaikuttaa.

Taulukko 2 ilmentää ympäristöongelmia, joille nuorten mukaan olisi tärkeää tehdä jotakin. Sen kärjessä on ilmastonmuutos, joka taulukossa 1 on vasta kolmanneksi yleisin aihe. Ajattelemmme tuloksen kertovan siitä, että omassa arjessaan nuoret mieltävät ympäristöongelmat usein aistein havaittaviiin asioihin kuten saasteisiin ja roskaamiseen. Ilmastonmuutos saattaa sen sijaan tuntua nuorista vielä abstraktilta ilmiöltä, joka ei kosketa suoraan heidän omaa elämäänsä (Pihkala 2017, 26). Kun ajatellaan, että 15–16-vuotiaiden nuorten ajattelukyky on vasta kehitymässä, tuntuu luontevalta olettaa, että tämän ikäisiä nuoria kiinnostavat ennen kaikkea lähellä olevat, konkreettisesti näkyvät ja tuntuvat asiat. Pihkalan (mt.) mukaan ihmisillä on ylipäättään taipumus korostaa niin ajan kuin välimatkan suhteen lähellä olevia uhkia. Näin ajattelun paikallisiin ympäristöongelmiin on helpompi tarttua kuin vaikeasti hahmotettaviin, ilmastonmuutoksen kaltaisiin globaaleihin ongelmiin.

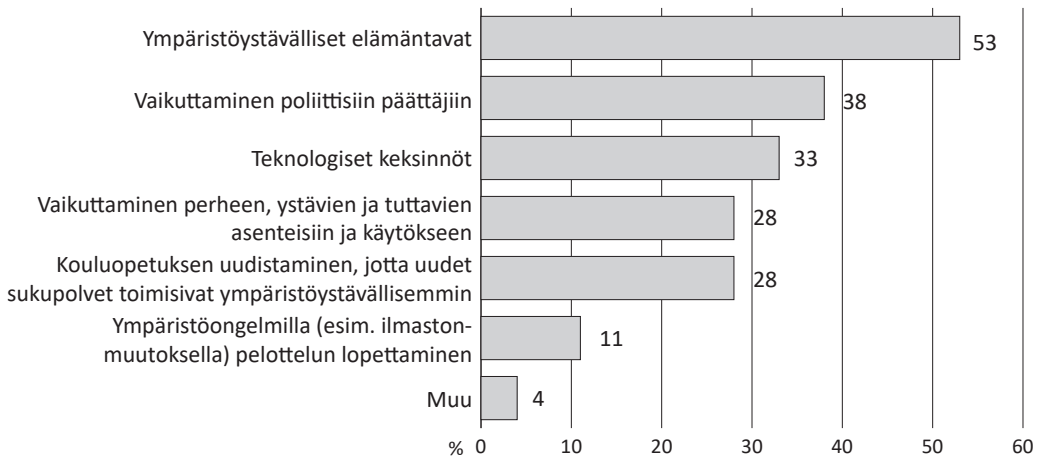
Nuorten näkemyksiä ympäristöongelmiin vaikuttamisesta

Kyselyssä tiedusteltiin myös, mitkä ovat vastaajien mielestä tärkeimpiä keinoja ratkaista ympäristöongelmia (K3, kuvio 2). Vastausten perusteella nuoret näkevät ratkaisukeinot laaja-alaisesti. Yli puolet vastaajista pitää tärkeänä ympäristöystävällisiä elämäntapoja (myös Hyry 2019). Yli kolmannes näkee tärkeänä

keinona poliittisiin päättäjiin vaikuttamisen, ja lähes yhtä moni katsoo, että ympäristöongelmia voidaan ratkaista teknologisilla keksinnöillä. Lähes kolmannes vastaajista pitää keskeisenä keinona myös kouluopetuksen uudistamista. Tämä havainto on kiinnostava, koska tehtävässä, jossa keksittiin keinoja yllyttää toisia ihmisiä ympäristötekoihin, ei noussut esiin opetuksen uudistamiseen liittyviä ideoita. Niin ikään lähes kolmannes vastaajista ajattelee, että on tärkeää vaikuttaa perheen, ystävien ja tuttavien asenteisiin ja käytökseen. Joka kymmenennen vastaajan mielestä ympäristöongelmilla pelottelu olisi lopetettava.

Nuorilta kysyttiin monivalintatehtävällä, haluaisivatko he itse vaikuttaa lähiympäristönsään tai laajemmin siihen, että toiset ihmiset toimisivat enemmän ympäristöongelmien ehkäisemiseksi tai poistamiseksi (K4, kuvio 3). Lähes kolmannes vastaajista ilmoittaa haluavansa toimia näin, mutta he eivät tiedä, miten tämä tapahtuisi. Viidennes haluaisi vaikuttaa toisiin, mutta he eivät usko sillä olevan mitään merkitystä. Miltei joka neljäs vastaajista kertoo yrittäneensä vaikuttaa ja uskuvansa, että sillä on myös ollut todellista vaikutusta. Harvempi kuin joka kymmenes toteaa yrittäneensä vaikuttaa ympäristöasioihin mutta ilman tulosta. Viidesosa vastaajista ei ole kiinnostunut ympäristöasioista.

Olimme kiinnostuneita myös siitä, korreloiko nuorten halu vaikuttaa ympäristöasioihin heidän ympäristö- ja luontosuhteensa kanssa. Selvittääksemme tätä ristiintaulukoimme vastausvaihtoehdon ”En ole kiinnostunut ympäristöasioista” taustoittavien kysymysten kanssa. Tuloksista käy ilmi, että luonnon elämyksellisellä kokemisella on vahva yhteys nuorten kiinnostukseen vaikuttamista kohtaan. Yli kolmannes (36 %) vastaajista, joille ei ollut jäänyt mieleen luontokokemuksia tai jotka eivät muistaneet niitä, ilmoitti, että ympäristöasiat eivät kiinnosta heitä. Sitä vastoin vain

Mitkä ovat mielestäsi 1–2 tärkeintä keinoa ympäristöongelmien ratkaisemisessa?

Kuvio 2. Vaikuta!-päivään osallistuneiden 9.-luokkalaisten vastauksissa mainitut ympäristöongelmien ratkaisemisen keinot (% vastanneista, N=160).

Haluaisitko vaikuttaa lähipiirissäsi, kunnassasi tai laajemmin siihen, että ihmiset toimisivat enemmän ympäristöongelmien (esim. ilmastonmuutoksen, saastumisen) ehkäisemiseksi tai poistamiseksi?

Kuvio 3. Vaikuta!-päivään osallistuneiden 9.-luokkalaisten ajatuksia vaikuttamisesta toisiin ihmisiin ympäristöongelmien ehkäisemiseksi tai poistamiseksi (% vastanneista, N=160).

noin kymmenesosa vastaajista, joille oli jäänyt mieleen jokin luontokokemus, ei ollut kiinnostanut ympäristöasioista. Lisäksi tutkimme kielteisten vastausvaihtoehtojen yhteyttä luonnossa viihtymättömyyteen. Niistä yhdeksästä nuoresta, jotka eivät viihdy lainkaan luontoympäristössä (tai heidän vastauksensa luonnossa

viihtymisestä olivat merkitykseltään ristiriitaisia), kahdeksan suhtautui ympäristöongelmiin vaikuttamiseen kielteisesti. Ristiintaulukoinnin tulokset kertovat siitä, että vahvalla luonto- ja ympäristösuhteella ja luonnossa viihtymisellä on myönteinen yhteys haluun toimia aktiivisena ympäristökansalaisena, kuten aiemmissakin

tutkimuksissa on havaittu (Asah ym. 2018; Wells & Lekies 2012).

Selvitimme nuorten näkemyksiä ympäristöasioihin vaikuttamisesta myös avokysymyksellä (K5). Pyysimme nuoria kertomaan koululakon ohella ainakin kaksi keinoa, joilla he voisivat yllyttää toisia ympäristötekoihin (ks. taulukko 2).¹ Tunnistimme vastauksista viisitoista erilaista vaikutuskeinoa, jotka luokittelimme kansalaisuuden virallispoliittisiin käytäntöihin ja niiden ulkopuolelle sijoittuviin kansalaisuuden tekoihin (taulukko 3). Enemmistö nuorten mainitsemista keinoista on kansalaisuuden tekoja.²

Kansalaisuuden käytännöistä oppilaat tuovat esille aloitteiden tekemisen ja adressit. Vain yksi vastaajista ehdottaa selvästi kansalaisaloitetta, jonka tekeminen ja allekirjoittaminen edellyttää kuitenkin täysikäisyyttä. Kolmesta muusta ehdotuksesta ei voi päätellä, viitataanko niissä kansalais- tai kuntalaisaloitteeseen tai muun tyyppisiin aloitteisiin. Kuntalaisaloitteita voivat tehdä myös alaikäiset. Lisäksi heillä on oikeus liittyä puolueeseen tai yhdistykseen

15-vuotiaana. Nuorisovaltuuston toimintaan voivat osallistua myös tätä nuoremmat.

Toinen vastaajien esille tuoma virallisen järjestelmän heille sallima keino on mielenosoitus, jonka mainitsee noin joka kymmenes. Vaikka pyysimme nuoria mainitsemaan muita keinoja kuin koululakon, muutama mainitsee myös sen. Tämä kertonee siitä, että nuoret pitävät koululakkoa tärkeänä keinona vaikuttaa ja että he tuntevat sen hyvin. Suomen laki ei sen sijaan tunne koululakkoa kansalaisten vaikutuskeinona, toisin kuin mielenosoituksen.

Kuten taulukosta 3 nähdään, valtaosa vastaajien mainitsemista keinoista sijoittuu ei-virallispoliittisten kansalaisuuden tekojen luokkaan, jonka korostumista voi selittää se, että nuoret saattoivat mieltää yllyttämisen kohdistuvan alaikäisiin ikätovereihinsa. Kysymyksenasettelu ”Yllytä muita ihmisiä ympäristötekoihin!” saattoi myös johdatella ideoimaan nimenomaan kansalaisuuden tekoja. Puolet vastaajista mainitsee toisten mielipiteisiin ja näkemyksiin vaikuttamisen, kuten mielipidekirjoitukset ja tarinoiden kertomisen. Puhumisen ja kirjoittamisen lisäksi

Taulukko 3. Vaikuta!-päivään osallistuneiden 9.-luokkalaisten (N=171) ehdottamat keinot yllyttää toisia ympäristötekoihin.

Kansalaisuuden käytännöt	<ul style="list-style-type: none"> • Aloitteiden tekeminen ja aloitteiden/adressien allekirjoittaminen • Puolueeseen liittyminen, nuorisovaltuustoon osallistuminen ym. • Mielenosoituksen järjestäminen tai niihin osallistuminen
Kansalaisuuden teot	<ul style="list-style-type: none"> • Mielipidevaikuttaminen (esim. kampanjointi, kannustus, mainonta, mielipidekirjoitukset, kantaaottava taide) • Oma ympäristöystävällinen käyttäytyminen (esim. kulutusvalinnat) • Toimiminen esimerkkinä muille • Faktojen kertominen • Ympäristötekojen vinkkaus • Haasteiden levittäminen • Koululakkoon osallistuminen • Ekotapahtuman järjestäminen • Yhteydenotto poliittisiin päättäjiin • Rahan lahjoittaminen • Teollisuustuotantoon vaikuttaminen • Anarkia

vastaajat ehdottavat taiteellisia vaikuttamisen keinoja, kuten musiikin tekemistä.

Yllättävää on, että vaikka kysyimme vastaajilta keinoja yllyttää *toisia* ihmisiä ympäristötekoihin, noin puolet ehdottaa keinoksi omaa ympäristöystävällistä käyttäytymistä. Vastaavalla tavalla monivalintatehtävässä (K3), jossa vastaajilta kysyttiin keinoja ratkaista ympäristöongelmia, yli puolet vastaajista valitsi vaihtoehdon ”ympäristöystävälliset elämäntavat”. Nuorten mukaan ympäristöongelmia voidaan ratkaista muun muassa:

syömällä vegeakkeja ja pyöräilemällä

kierrättämällä ja olla ostamatta turhaa tavaraa

Ostamalla hyvän laatuista vaatteita ja tavaroita ja suosimaan kasvisruokaa ja kierrättämällä.

Omaa ympäristökäyttäytymistä vaikutuskeinoksi ehdottaneista noin puolet esittää, että he voivat samalla toimia muille esimerkkinä, kuten seuraavista sitaateista käy ilmi:

Kun olen kavereiden kanssa voin poimia vaikka vastaan tulevia roskia roskiin, sitten kaverini varmaankin lopettaisivat roskien heittämisen luontoon.

Olen itse kasvissyöjä ja se on mielestäni kannustava tapa vaikuttaa.

Arkisten kulutustottumusten muuttaminen on tosin todettu vaikeaksi (Pihkala 2017, 28). Nuorten ympäristötietoiset valinnat voivat olla hankala kysymys jo siksi, että heillä ei ole samanlaisia taloudellisia resursseja kes-tävään kuluttamiseen kuin aikuisilla (Autio & Wilska 2003). Toisaalta, koska nuoruudessa ollaan vasta etsimässä ja jäsentämässä omia rooleja ja osallistumisen tapoja (esim. Sotkasiira & Haikkola & Horelli 2010), kulutustottumusten muuttaminen ympäristöystävällisemmiksi voi olla helpompaa kuin

myöhemmin, kun tottumuksista on jo tullut rutiinia.

Yllytystehtävän vastausten lähiluku paljastaa, että suuri osa nuorista hahmottaa aktiivisen ympäristökansalaisuuden toiminnan kentäksi lähiympäristön (esim. koti, oma asuinpaikka) ja lähellä olevat ihmiset (esim. ystävät, perhe, suku). Erittelimme oppilaiden vastauksista myös yllyttämisten sijoittumista yksityiselle ja julkiselle areenalle. Lähes puolet nuorista mainitsee tekoja, joiden kontekstiksi tulkitsimme yksityisen piirin. Yksi vastaaja pohtii:

Voisin kertoa sukulaisilleni kuinka tärkeää se on, sillä vanhemmat ihmiset eivät välttä[mä]ttä aina ymmärrä, ei tietenkään kaikki ole sellaisia. Jos saisin edes muuttaman sillä tavalla vaikkapa lajittelemaan tai vähentämään lihan syöntiä, se olisi jo hyvä.

Yksityisen piirin korostumista voi selittää oppilaiden nuoren iän lisäksi se, että ihmisten on helpompi tarttua henkilöitäviin ja lähellä oleviin kuin abstrakteihin ja etäisiin asioihin (Pihkala 2017, 26). Tämä selittää myös sitä, miksi monissa vastauksissa tuotiin esiin koulu vaikuttamisen areenana. Joka neljäs vastaaja mainitsee kuitenkin yhtäaikaan sekä yksityisiä että julkisia keinoja.

Vaikka mediat ovat nykyään erottamaton osa nuorten arkea, vain noin joka kolmannessa vastauksessa yllyttämisen areenana tai kanavana on media. Eräs vastaaja kirjoittaa:

Kertoisin somessa ympäristöteoistani ja nostaisin tunnetummaksi esim. nettikaupan epäekologisuutta. Voisin myös pistää lehteen mielipidekirjoituksen, jossa nostaisin esiin yhteiskunnan luontoa säästettäviä käytäntöjä, kuten bensalla kulkevia busseja.

Joissakin vastauksissa mainitaan vaikuttamisen areenana sekä perinteinen että sosiaalinen media. Jälkimmäinen mainitaan vastauksissa useammin, mitä voi selittää se, että nuoret

ovat aktiivisia sosiaalisen median käyttäjiä. Areenana perinteinen media on luonteeltaan julkinen, kun taas sosiaalinen media voi olla joko julkinen tai yksityinen (tai puolijulkinen) riippuen käytetystä sovelluksesta, sen asetuksista ja seuraajien määrästä (tästä lisää esim. Pienimäki & Kotilainen 2018). Monien oppilaiden vastauksissa esiintyy yhtä aikaa erilaisissa konteksteissa tapahtuvia ”yllytyksiä”. Vain joka kymmenennessä vastauksessa areenana on pelkästään sosiaalinen media. Silloinkin vastaus voi olla moniulotteinen, kuten seuraavassa sitaatissa:

Puhu aiheesta somessa: nykyään aikalaila kaikki nuoret ovat aktiivisia somessa, joten mikä muukaan olisi parempi ja näkyvämpi paikka olla äänessä? Tee youtube video, julkaise Snapchat- tai instagram julkaisu, jossa kannustat ihmisiä esimerkiksi ihan vain kierrättämään. Itse julkaisin vuonna 2018 instaan kuvan, jossa minä ja ystäväni heilutamme mielenosoitus kylttiä ilmastolakossa. Uskon, että se inspiroi ihmisiä käymään tuollaisissa tapahtumissa.

Vastauksissa nousee esiin median ohella myös muita julkisia vaikuttamisareenoita. Nuoret ehdottavat esimerkiksi, että he voisivat kiinnittää julisteita julkisten rakennusten seiniin, julkaista musiikkia ilmastonmuutoksesta tai osallistua mielenosoitukseen. Kaikkiaan reilusti yli kolmanneksessa vastauksista toiminnan areenana on jokin muu julkinen tila kuin media tai koulu.

Pohdinta

Tutkimuksemme tekee näkyväksi sen, että ympäristöasiat kiinnostavat suurta joukkoa alaikäisiä kaupunkilaisnuoria. Valtaosa kyselyyn vastanneista tamperelaisista yhdeksäsluokkalaisista pitää ympäristöongelmia aikamme suurimpana haasteena ja ajattelee, että myös nuorten pitäisi osallistua niiden ratkaisemiseen (ks. myös Myllyniemi & Kiila-

koski 2019). Lisäksi monet haluaisivat olla vaikuttamassa siihen, että toiset ihmiset toimisivat enemmän ongelmien ehkäisemiseksi tai poistamiseksi. Tutkimustulos horjuttaa oletusta siitä, etteivät alaikäiset nuoret olisi kiinnostuneita merkittävistä yhteiskunnallisista kysymyksistä (ks. myös Honkatukia ym. 2020, 27). Suurella osalla tutkimukseen osallistuneista kaupungissa asuvista 15–16-vuotiaista nuorista on kiinnostusta toimia aktiivisina ja vastuullisina ympäristökansalaisina.

On silti tärkeää havaita, että noin joka viides kyselyyn vastanneista kertoi, ettei ajattele ympäristöasioita (17 %) tai ole niistä kiinnostunut (21 %). Tämä saattaa tarkoittaa sitä, että näin vastanneet nuoret eivät ole (vielä) herkistyneet ympäristöasioille tai he epäilevät esimerkiksi ilmastonmuutoksen faktuaalisuutta. Kuten edellä toimme esiin, ristiintaulukoimme ympäristöstä kiinnostumattomien vastauksia luontosuhdetta taustoittavien kysymysten kanssa. Teimme näin, koska olimme kiinnostuneita aiemmista tutkimushavainnoista, joiden mukaan varhainen, omaehtoinen luonnossa oleilu lisää myöhempää kiinnostusta toimia ympäristökansalaisena. Ristiintaulukointi osoitti, että ympäristöasioista kiinnostumattomien joukossa on enemmän nuoria, jotka eivät koe viihtyvänsä luonnossa ja joille ei ollut jäänyt mieleen mitään erityistä luontokokemusta. Ympäristöasioille herkistymättömyyden sijasta kyse voikin olla siitä, ettei luonto ole näille nuorille merkityksellinen asia. Toisaalta kyselyn tulokset antavat viitteitä myös siitä, ettei myönteinen luontosuhde automaattisesti johda aktiiviseen ympäristökansalaisuuteen.

Nuoret näkevät ympäristökansalaisuutensa pääosin ei-virallisipoliittisina kansalaisuuden tekoina, mikä voi osin johtua kysymyksenasettelustamme. Erityisen kiinnostavaa on, että noin puolet vastaajista ehdottaa omaa ympäristöystävällistä käytöstä keinoksi vaikuttaa ympäristötekoihin, vaikka kysymyksessä

pyydettiin esittämään tapoja yllyttää *toisia* ihmisiä. Tulos herättää pohtimaan, lukivatko nuoret tehtävän huonosti vai eivätkö he koe voivansa vaikuttaa muihin. Tai ajattelevatko he, että muutos alkaa ensisijaisesti itsestä. Viimeksi mainitun tulkinnan puolesta puhuu se, että puolelle vastaajista oma käyttäytyminen merkitsi samalla esimerkkinä toimimista. Nuoret saattavat myös nähdä elämäntapavalinnat keskeisenä mahdollisuutena vaikuttaa laajemmin ympäristöasioihin. Tulosta voi selittää myös se, että yläkoulun oppikirjoissa painotetaan enemmän yksilöllistä kuin yhteisöllistä ympäristövastuuta (Aarnio-Linnanvuori 2018, 77). Yksilöiden vastuuttamista ympäristöongelmien ratkaisemisesta on kriittisissä näkemyksissä moitittu uusliberalistiseksi ajatteluksi, jossa yritysten ja julkisten palvelujen ympäristövastuu ulkoistetaan yksityisen piiriin (esim. MacGregor 2006). Nuorten olisikin hyvä tunnistaa oman elämäntyylin ohella myös yhteiskuntaan rakenteellisesti vaikuttavia vaikutuskeinoja.

Kun noin puolet kyselyssä mainituista yllytyskeinoista viittaa toimintaan yksityisen piirissä ja joka kymmenes koulussa, voidaan päätellä, että ympäristökansalaisuus merkitsee nuorille ennen kaikkea vaikuttamista lähellä oleviin ihmisiin. Lisäksi yllytyskeinojen sijoituksessa pääosin lähiympäristöön, nuorten voidaan ajatella jäsentävän ympäristökansalaisuutensa toimintakentän ensisijaisesti paikalliseksi. Tulokset näyttävät niin ikään osoittavan, että valtaosa alaikäisistä nuorista ei koe mediavälitteistä julkista kansalaisuutta keskeiseksi areenaksi ja tavaksi vaikuttaa ympäristöongelmiin – Greta Thunbergin esimerkistä huolimatta. Kyselyssä sosiaalinen media toimi potentiaalisena vaikuttamisen areenana vain vajaalle kolmannekselle vastaajista. Nuorten halu vaikuttaa ympäristökysymyksiin ei silti välttämättä tarkoita aktiivista toimimista, sillä vain vajaa kolmannes kertoi *yrittäneensä* vaikuttaa ympäristöasioihin. Vastauksista identi-

fioimiemme ympäristöongelmien moninaisuus kuitenkin paljastaa, että aktiivisuuden puute ei johdu ainakaan siitä, että nuoret eivät olisi tietoisia ympäristöongelmista vaan pikemminkin siitä, että he eivät koe tuntevansa keinoja vaikuttaa niihin.

Vuoden 2018 Nuorisobarometrissa nuorten suurimmaksi huoleksi todetaan ilmastonmuutos: 68 % 15–29-vuotiaista nuorista kokee paljon tai erittäin paljon ilmastonmuutoksesta johtuvaa epävarmuutta tai turvattomuutta (Myllyniemi & Kiilakoski 2019, 76). Myös oman kyselymme yllytystehtävässä ilmastonmuutos on eniten mainittu ongelma (taulukko 2). Nuoret siis tiedostavat ilmastonmuutoksen vakavuuden. Toisaalta, kun sanojen assosiaatiotehtävässä (taulukko 1) ympäristöongelmat toivat heti mieleen ilmaston vain joka viidennelle vastaajalle, voidaan kysyä, millainen sija ilmastohuolella lopulta on alaikäisten nuorten arjessa. Jos ilmasto olisi jatkuvasti nuorten ajatuksissa, se olisi oletettavasti tullut nopeasti mieleen useammalle. Omiin tutkimustuloksiimme peilaten Nuorisobarometrin tuloksen voidaan ajatella kertovan nuorten ilmastohuolen yleisyydestä mutta ei sen tiheydestä tai syvyydestä (myös Myllyniemi & Kiilakoski 2019, 76). Nuorten tuntema vakava huoli ilmastosta ei näyttäisi läpäisevän ainakaan 15–16-vuotiaiden arkea.

Assosiaatiotehtävässä ympäristöongelmasanojen jälkeen nuoret mainitsevat eniten kokemuksia, tunteita ja aistimuksia. Yllättäen sana *suru* mainitaan useammin kuin *ahdistus* (myös Hyry 2019). Pihkalan (2017, 68–71) mukaan ympäristösurusta voi seurata esimerkiksi ongelmien kieltäminen, kivuliiden tunteiden ohittaminen ja epätoivo. Yksittäisten sanojen pohjalta ei tosin voida päätellä varmasti, että nuoret kokevat surua tai ahdistusta. Toisaalta 11 % vastaajistamme piti tärkeimpänä keinona ratkaista ympäristöongelmia siten, että niillä pelottelu lopetetaan. Tämä voidaan tulkita joko niin, että näin

vastanneet nuoret haluavat kieltää ongelmat, tai siten, että he eivät kykene käsittelemään niihin liittyviä tunteitaan. Mikäli näin on, nuoria olisi autettava käsittelemään ympäristöongelmien herättämiä ristiriitaisia tunteita, sillä kyvyttömyys käsitellä niitä voi johtaa esimerkiksi ilmastonmuutoksen kieltämiseen (myös Pihkala 2017).

Vajaa kolmannes (29 %) nuorista toi kyselyssä esiin, etteivät he tiedä, miten he voisivat vaikuttaa toisiin ihmisiin ympäristöongelmien ratkaisemiseksi. Tulos on ristiriidassa sen kanssa, että nuoret kuitenkin ideoivat runsaasti keinoja yllyttää muita ei-virallispoliittisiin ympäristötekoihin (esim. haasteiden levitys, kulutusvalinnat; ks. myös Myllyniemi & Kiilakoski 2019). Alaikäiset nuoret siis tunnistavat monenlaisia keinoja toimia ympäristökansalaisina, mutta eivät välttämättä miellä niitä vaikuttamiseksi.

Edellä mainittu havainto vahvistaa kokemustamme siitä, että vaikuttaminen on monille nuorille vieras käsite. Tämä näkyi myös siinä, että kun kyselyssä tiedustelimme nuorten halua vaikuttaa ympäristöongelmien ratkaisemiseen – ja käytimme siinä yhteydessä vaikuta-termiä – tuloksena oli, että vain noin kolmannes oli yrittänyt vaikuttaa. Rytioja ja Kallio (2018, 21–24) argumentoivat, että tutkimukset, joissa päätellään nuorten olevan kiinnostumattomia vaikuttamisesta, saattavat olla seurausta kyselytutkimusten taustalla piilevästä tavasta ymmärtää vaikuttaminen virallispoliittisena toimintana. Kun sen sijaan nuorilta kysytään kiinnostusta vaikuttamiseen eri tavoin, kuten pyytäessämme heitä ideoimaan yllytyskeinoja, tuloksena voi olla rikas joukko ei-virallispoliittisia kansalaisuuden tekoja. Toisaalta on hyvä muistaa, että 15–16-vuotiaina nuoret ovat vasta kasvamassa aikuisuuteen ja sen mukanaan tuomiin yhteiskunnallisen toimijuuden mahdollisuuksiin (esim. Kuusinen 1995, 129–130).

Johtopäätökset

Tutkimuksen tulokset viittaavat siihen, ettei perusopetuksessa puhuta alaikäisille nuorille monipuolisesti yhteiskunnallisesta vaikuttamisesta. Tämä näkyy esimerkiksi siinä, että nuoret eivät kyselyssämme käsitäneet kansalaisuuden tekoja vaikuttamiseksi. Monet vastasivat, että he eivät tiedä, miten ympäristöasioihin voi vaikuttaa, vaikka toisessa kysymyksessä he keksivät runsaasti erilaisia ei-virallispoliittisia keinoja yllyttää toisia ihmisiä ympäristötekoihin. Kaikki tavat, joilla nuoret jo nykyisellään vaikuttavat ympäristökansalaisina (kuten toisille esimerkkinä toimiminen), olisi arvokasta tehdä näkyväksi.

Yksi tapa lisätä nuorten tietoisuutta vaikuttamisesta voisi olla, että he keksisivät erilaisia vaikutuskeinoja ryhmissä esimerkiksi yhteiskuntaopin tunnilla – kuten kyselymme yllytystehtävässä – ja jakaisivat niitä vertaisilleen. Keinoja voitaisiin myös harjoitella opetuksen puitteissa (ks. Yle 25.4.2019). Näin yhä useampi nuori saisi käytännön tuntumaa tapoihin, joilla alaikäiset nuoret voivat toimia kansalaisina. Toisaalta, kun nuoret herkistetään ympäristökysymyksille ja -ongelmille, on tärkeää samalla käsitellä niiden esiin nostattamia tunteita, jotta orastava kiinnostus vaikuttamiseen ja ympäristökansalaisuuteen ei muuttuisi ympäristösuruksi tai ilmastoahdistukseksi. Monipuolisen keskustelun puutteesta perusopetuksessa kertoo tällä hetkellä myös se, että puolet kyselymme vastanneista nuorista ehdotti vaikutuskeinoksi omaa elämäntyyliä, mikä on sinänsä merkittävä asia. Sen lisäksi että oppikirjoissa ja opetuksessa puhutaan kunkin omasta ympäristökäyttäytymisestä, oppilaille olisi tärkeää tarjota esimerkkejä myös muista kansalaisuuden teoista ja käytännöistä.

Monissa tutkimuksissa on todettu, että tieto ympäristöongelmista ja rationaalinen ajattelu eivät suoraan johda aktiiviseen ympä-

ristökansalaisena toimimiseen (esim. Dobson 2007; Kollmuss & Agyeman 2002; Schild 2016). Kriittisten näkemysten mukaan ympäristötiedon merkitystä korostetaan ympäristökasvatuksessa liikaa (esim. Kollmus & Agyeman 2002; Koskinen 2010, 19). Lisäksi vain harvoilla nuorilla on riittävästi taitoja ja resursseja vaikuttaa ympäröivään maailmaan (Sotkasiira & Haikkola & Horelli 2010, 174). Nuorille tulisi jo perusopetuksessa tehdä konkreettisesti näkyväksi erilaisia vaikuttamisen tapoja ja tarjota heille aitoja mahdollisuuksia vaikuttaa ympäristöasioihin jo varhaisessa vaiheessa, jotta heidän kiinnostuksensa ja taitonsa vaikuttamiseen kasvaisivat iän myötä (myös Schild 2016). Suomalaisessa opettajakoulutuksessa tällaista poliittista vaikuttamista kuitenkin helposti vieroksutaan (esim. Aarnio-Linnanvuori 2018; Rantala 2010; Tenojoki & Rantala & Löfström 2018).

Vaaleissa äänestämistä lukuun ottamatta kouluissa saatetaan pitää problemaattisena rohkaista lapsia ja nuoria poliittisiin kansalaisuuden käytäntöihin tai edes ei-virallisiin kansalaisuuden tekoihin ympäristön hyväksi. Jos kouluissa suhtaudutaan yhteiskunnallisiin kysymyksiin epäpoliittisen neutraalisti ja yhteiskunnallisesta vaikuttamisesta puhutaan kapea-alaisesti, lapset ja nuoret eivät välttämättä kiinnostu ympäristöasioista eivätkä opi vaikuttamaan niihin. Värri (2018, 133–134) tähdentää, että jos kasvatuksella halutaan muuttaa maailmaa, nykyinen ekologinen kriisi on nostettava keskeiseksi lähtökohdaksi jo opettajakoulutuksessa, ja kaikessa koulun vuorovaikutuksessa, rakenteissa ja tapahtumissa on nojattava ekologiisiin arvoihin ja periaatteisiin sekä globaaliin vastuuseen. Nähdäksemme tämä tarkoittaa nuorten tukemista aktiiviseen ja vastuulliseen ympäristökansalaisuuteen, vaikka se pitäisi sisällään poliittista kannanottamista.

Tutkimuksemme vahvistaa näkemystä siitä, että nuorten luonto- ja ympäristösuh-

teen tukeminen voi lisätä kiinnostusta ympäristökansalaisuuteen. Asahin ym. (2018) Yhdysvalloissa toteuttamassa tutkimuksessa tosin ilmeni, ettei koulujen ympäristökasvatus välttämättä lisää nuorten kiinnostusta ympäristöasioihin pidemmällä tähtäimellä (vrt. Dobson 2007). Suomalainen koulukulttuuri on toisenlainen, mutta myös meillä olisi tärkeää herätä pohtimaan ja pyrkiä tunnistamaan koulun lisäksi muita nuorisotyön paikkoja, joissa alaikäisiä nuoria voitaisiin herkistää aktiiviseen ympäristökansalaisuuteen (ks. myös Koskinen 2010, 21). Nuorten eletyn ympäristökansalaisuuden tutkiminen voi niin ikään lisätä ymmärrystä sen kriittisistä kohdista sekä siitä, miten heidän ympäristökansalaisuuttaan voitaisiin tukea.

Tutkimuksen vastaajajoukko on tilastollisen edustavuuden ja yleistämisen näkökulmasta pieni, vajaan parisataa vastaajaa. Aineisto on koottu yhdessä kaupungissa, ja vastaajat tulivat neljästä, eri puolella kaupunkia sijaitsevista kouluista. Tutkimuksen tuloksia ja niistä tehtyjä tulkintoja voidaan pitää kuitenkin suuntaantavina, ja niiden pätevyyttä on mahdollista tutkia jatkossa laajemmilla aineistoilla. Tilastollisesti edustava aineisto mahdollistaisi myös esimerkiksi eri puolilla maata ja kaupungeissa ja maaseudulla asuvien nuorten näkemysten, luontosuhteen ja eletyn ympäristökansalaisuuden vertaamisen toisiinsa.

Viitteet

- 1 Halusimme kysymyksellä saada kiinni siitä, millaisia poliittisia keinoja nuoret hahmottavat vaikuttaakseen ympäristöasioihin. Varmistaaksemme, että vastaajat ymmärtävät tehtävänannon, tarjosimme heille konkreettisen esimerkin (koululakon). Ajatuksena oli, että viittaamalla koululakoon, viritämme samalla nuoria ajattelemaan ja ideoimaan laajemmin, millaisia poliittiset vaikutuskeinot voisivat olla.
- 2 Kun yllytyskeino piti pelin puitteissa keksiä nopeasti, tuloksena oli nuorille ensimmäisenä mieleen

tulevia vaikutuskeinoja. Nuorten vastausten tarkka tilastollinen laskeminen ei ollut järkevää, koska se olisi voinut tuottaa virheellisen arvion siitä, miten hyvin vastaajat lopulta tuntevat yksittäisiä vaikutuskeinoja.

Lähteet

- Aarnio-Linnanvuori, Essi (2018) *Ympäristö ylittää oppiainerajat – Arvolatautuneisuus ja monialaisuus koulun ympäristöopetuksen haasteina*. *Environmentalica* Fennica 34. Helsinki: Helsingin yliopisto.
- Autio, Minna & Wilska, Terhi-Anna (2003) Vihertävät tytöt ja vastuuttomat pojat – nuorten kuluttajien ympäristöasenteet. *Nuorisotutkimus* 21 (2), 3–18.
- Asah, Stanley T., Bengston, David N., Westphal, Lynne M. & Gowan, Catherine, H. (2018) Mechanisms of Children’s Exposure to Nature: Predicting Adulthood Environmental Citizenship and Commitment to Nature-Based Activities. *Environment and Behavior* 50 (7), 807–836.
- Barry, John (2006) Resistance is Fertile: From Environmental to Sustainability Citizenship. Teoksessa Andrew Dobson & Derek Bell (toim.) *Environmental Citizenship*. Cambridge: The MIT Press, 21–48.
- Cantell, Hannele, Aarnio-Linnanvuori, Essi & Tani, Sirpa (2020) *Ympäristökasvatus. Kestävän tulevaisuuden käsikirja*. Jyväskylä: PS-kustannus.
- Chawla, Louise (2018) Nature-Based Learning for Student Achievement and Ecological Citizenship. *Curriculum and Teaching Dialogue* 20 (1 & 2), xxv–xxxix.
- Dimick, Alexandra (2015) Supporting youth to develop environmental citizenship within/against a neoliberal context. *Environmental Education Research* 20 (3), 390–402.
- Dobson, Andrew (2003) *Citizenship and the Environment*. Oxford: Oxford University Press.
- Dobson, Andrew (2007) Environmental Citizenship: Towards Sustainable Development. *Sustainable Development* 15 (5), 276–285.
- Gabrielson, Teena (2008) Green citizenship: a review and critique. *Citizenship Studies* 12 (4), 429–446.
- Hyyry, Jaakko (2019) *Kansalaiskysely ilmastonmuutoksen herättämistä tunteita ja niiden vaikutuksista kestäviin elämäntapoihin*. Helsinki: Sitra. <https://media.sitra.fi/2019/08/21153439/ilmastotunteet-2019-kyselytutkimuksen-tulokset.pdf> (Viitattu 25.2.2021.)
- Honkatukia, Päivi & Kallio, Jenni & Lähde, Miia & Mölkänen, Jenni (2020) *Omana itsenä osa yhteiskuntaa – Itsenäistyvät nuoret aikuiset kansalaisina*. ALL YOUTH -tutkimushanke & Punaisten Ristin Nuorten turvatalo. <https://trepo.tuni.fi/bitstream/handle/10024/123861/978-952-03-1731-7.pdf?sequence=2&isAllowed=y> (Viitattu 25.2.2021.)
- Huttunen, Suvi & Aro, Riikka & Salo, Miikka & Turunen, Anni (2019) *Ympäristökansalaisuudesta aineksia ilmastokriisiin ratkaisuun*. Versus-verkkojulkaisu. <https://www.versuslehti.fi/kriittinen-tila/ymparistokansalaisuudesta-aineksia-ilmastokriisiin-ratkaisuun/> (Viitattu 25.2.2021.)
- Insin, Engin F. (2009) Citizenship in flux: The figure of the activist citizen. *Subjectivity* 19, 367–388.
- Kallio, Kirsi Pauliina (2019) Elettyä kansalaisuutta jäljittämässä: kansalaisuuden ulottuvuudet nuorisobarometrissa. Teoksessa Elina Pekkarinen & Sami Myllyniemi (toim.) *Vaikutusvaltaa Euroopan laidalla. Nuorisobarometri 2018*. Helsinki: Valtion nuorisoneuvosto, Nuorisotutkimusseura/Nuorisotutkimusverkosto & opetus- ja kulttuuriministeriö, 167–182.
- Kollmuss, Anja & Agyeman, Julian (2002) Mind the Gap: Why Do People Act Environmentally and What Are the Barriers to Pro-Environmental Behavior? *Environmental Education Research* 8 (3), 239–260.
- Koskinen, Sanna (2010) *Lapset ja nuoret ympäristökansalaisina. Ympäristökasvatuksen näkökulma osallistumiseen*. Helsinki: Nuorisotutkimusverkosto/Nuorisotutkimusseura, julkaisuja 98.
- Kuusinen, Jorma & Korkiakangas, Mikko (1995) Ihmisen kehitys elämänkaaren näkökulmasta. Teoksessa Kuusinen, Jorma (toim.) *Kasvatuspsykologia*. 4. uudistettu painos. Helsinki: WSOY, 95–138.
- Lepola, Outi & Kokko, Venla (2015) Nuoret poliittisina toimijoina – äänestäminen ei riitä. *Näkökulma, nro 5*. Helsinki: Nuorisotutkimusseura/Nuorisotutkimusverkosto. https://www.nuorisotutkimusseura.fi/images/tiedostot/nakokulma05_nuoret_poliittisina_toimijoina.pdf (Viitattu 25.2.2021.)
- MacGregor, Sherilyn (2006) No Sustainability without Justice: A Feminist Critique of Environmental Citizenship. Teoksessa Andrew Dobson & Derek Bell (toim.) *Environmental Citizenship*. Cambridge: The MIT Press, 101–126.
- Myllyniemi, Sami & Kiilakoski, Tomi (2019) Tilastosisio (Vaikuttaminen ja politiikka; Luottamus ja osallisuus). Teoksessa Pekkarinen, Elina & Myllyniemi, Sami (toim.) *Vaikutusvaltaa Euroopan laidalla. Nuorisobarometri 2018*. Helsinki: Valtion nuorisoneuvosto, Nuorisotutkimusseura/Nuorisotutkimusverkosto & opetus- ja kulttuuriministeriö, 19–39, 71–85.
- Nukari, Leena (2021) Oppia ikä kaikki – Dialogitaidoilla tehokkuutta ympäristökasvatukseen. *Pääkaupun-*

- kiseudun kierrätyskeskuksen blogi.* https://www.kierratyskeskus.fi/ymparistokoulutus/ymparisto_koulutuksessa_-_blogi/ymparisto_koulutuksessa_-_blogiarkisto/oppia_ika_kaiikki_-_dialogitaidoilla_tehokkuutta_ymparistokasvatukseen.7165.news (Viitattu 7.5.2021.)
- Nuorten Suomi (2021). Vaikuta!-teemapäivä. <http://www.nuortensuomi.fi/vaikuta-teemapäivä/> (Viitattu 23.4.2021.)
- Paloniitty, Jenny (2020) *Nuorten ilmastoaktivistien twitterviestintä*. Pro gradu -tutkielma. Tampere: Tampereen yliopisto.
- Pienimäki, Mari & Kotilainen, Sirkku (2018) Youth participation in research on multiliteracies: Ethical perspectives. *Media Education Research* 8 (1), 115–132.
- Pihkala, Panu (2017) *Päin helvettiä? Ympäristöahdistus ja toivo*. Helsinki: Kirjapaja.
- Pihkala, Panu (2021) Uusia julkaisuja tunteista ja ympäristökasvatuksesta. *Ympäristökasvatusjärjestö FEE Suomi, Ympäristökasvatus-verkkolehti* 5 (1). <https://feesuomi.fi/lehti/uusia-julkaisuja-tunteista-ja-ymparistokasvatuksesta/> (Viitattu 7.5.2021.)
- Rantala, Jukka (2010) *Suomalaisen opettajan poliittinen orientaatio*. Helsinki: Työväen historian ja perinteen tutkimuksen seura.
- Rytioja, Anni & Kallio, Kirsi Pauliina (2018) Opittua käsitteistöä vai koettua yhteiskunnallisuutta? Pohdintoja nuorten kansalaisuudesta politiikkakyselyjen valossa. *Sosiologia* 55 (1), 6–27.
- Schild, Rebecca (2016) Environmental citizenship: What can political theory contribute to environmental education? *Environmental Education* 47 (1), 19–34.
- Siurala, Lasse (2015) Herkkyyttä ja suvaitsevaisuutta nuorten arjen ymmärtämiseen. Teoksessa Häkli, Jouni; Kallio, Kirsi Pauliina & Korkiamäki, Riikka (toim.) *Myönteinen tunnistaminen*. Helsinki: Nuorisotutkimusseura/Nuorisotutkimusverkosto, 202–218.
- Sotkasiira, Tiina & Haikkola, Lotta & Horelli, Liisa (2010) Building towards effective participation. A learning-based network approach to youth participation. Teoksessa: Barry Percy-Smith & Nigel Thomas (eds.) *A Handbook of Children and Young People's Participation. Perspectives from Theory and Practice*. London: Routledge, 174–183.
- Tenojoki, Anna-Maria & Rantala, Jukka & Löfsström, Jan (2018) Koulussa vai koulun ulkopuolella? Nuorten kokemukset yhteiskunnallisen vaikuttamisen oppimisesta. Teoksessa Elina Pekkarinen & Sami Myllyniemi (toim.) *Vaikutusvaltaa Euroopan laidalla. Nuorisobarometri 2018*. Helsinki: Valtion nuorisoneuvosto, Nuorisotutkimusseura/Nuorisotutkimusverkosto & opetus- ja kulttuuriministeriö, 133–148.
- Tuomi, Jouni & Sarajärvi, Anneli (2002) *Laadullisen tutkimus ja sisällönanalyysi*. Helsinki: Tammi.
- Wells, Nancy M. & Lekies, Kristi S. (2012) Children and Nature: Following the Trail to Environmental Attitudes and Behavior. Teoksessa Janis L. Dickinson & Richard E. Bonney Jr. (toim.) *Citizen Science: Public Participation in Environmental Research*. Ithaca: Cornell University Press, 201–213.
- Vihersalo, Mirja (2017) Climate citizenship in the European union: environmental citizenship as an analytical concept. *Environmental Politics* 26 (2), 343–360.
- Värri, Veli-Matti (2018) *Kasvatus ekokriisin aikakaudella*. Tampere: Vastapaino.
- Åkerman, Maria (2014) Kehon politiikka ympäristöhallinnassa. Kokemuksellisen ympäristökansalaisuuden jäljillä. *Alue ja Ympäristö* 43 (2), 17–29.
- Yle 25.4.2019. Kouluihin tulossa uudenlaista ilmasto-opetusta – ”Pari maantiedon tuntia ysluokalla ei riitä”. <https://yle.fi/uutiset/3-10752653> (Viitattu 7.5.2021.)